

Литвиненко А.І. Полтавщина періоду національного відродження (кінець XIX – початок XX століть): соціокультурний розвиток регіону / А. І. Литвиненко // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: зб. наук. праць. – Вип. 20. – К. : КНЛУ, 2002. – С. 163–168.

А. Литвиненко

м. Київ

**ПОЛТАВЩИНА ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ВІДРОДЖЕННЯ (КІН. XIX – ПОЧ. XX СТОЛІТЬ):
СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ**

Історичні події і суспільно-політичні обставини останнього періоду українського національного відродження (кінець XIX – початок XX століть) сприяли виведенню Полтавщини із периферійного забуття і поставили її на позиції одного із прогресивних, як у суспільному так і в культурному відношенні регіону України. Пожвавлення громадського руху даного періоду спонукали до самоорганізації української інтелігенції краю; активізували діяльність створених нею наукових установ, товариств, комісій, видавничих органів, активна робота здійснювалася у напрямку дослідження історичної і культурної спадщини.

Уже наприкінці XIX століття Полтавська губернія була однією з найбільш досліджених у галузях фізичної географії та геології завдяки активній діяльності Полтавського губернського земства. Результати цих досліджень знайшли своє відображення у монографіях: Гурова (1888), Докучаєва та його учнів (15 вып. (1890–1892); «Сборник по статистике Полтавской губернии» 15 томів, «Ежегодник» та інших виданнях земства [1, с. 396]. Велику роль у дослідженні історичної спадщини на початку XX століття відіграла Полтавська Губернська архівна комісія – своєрідне “архівне ельдорадо” і головний

науковий осередок Полтавщини 1903–1919 років [14, с. 69]. За оцінкою сучасних науковців, діяльність цієї установи була набагато продуктивнішою порівняно з іншими губернськими архівними комісіями держави і мала важливе значення для розвитку науки громадського національного руху в історії не лише Полтавщини, а й України в цілому [14].

Серед найактивніших діячів ПГВАК головна роль належить одному з перших історіографів Полтавщини І.Ф.Павловському: “Це був дослідник за покликанням, краєзнавець-професіонал, який обравши предмет наукового дослідження, залишався вірним йому все своє життя” [8, с. 95]. Численні дослідницькі публікації І.Павловського, присвячені широкому спектру проблем історичного краєзнавства знайшли своє відображення на сторінках “Трудов Полтавской Учёной Архивной Комиссии” та періодичних виданнях: “Киевская старина”, “Хуторянин”, “Полтавские епархиальные ведомости», «Русская старина», «Исторический вестник» та інших, набули сьогодні особливої наукової вартості. Серед найбільш відомих: “Полтавцы. Иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители. Опыт краткого биографического словаря учёных и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века” (1912), що містить значну кількість біографічних довідок про видатних діячів краю XVIII – XIX століть, “К истории Полтавской епархии”, “К биографии Котляревского”, “Почерк деятельности малороссийского генерал-губернатора кн. А.Б.Куракина”, “К истории Малороссии во время генерал-губернаторства кн. Н.Г.Репнина” та багато інших.

До активних громадських і культурних діячів Полтавщини цього періоду належить і відомий український вчений-літературознавець, фольклорист, перекладач і педагог Володимир Щепотьєв¹ (1880–1937). Його публікації на

---

¹ В. Щепотьєв народився у Полтаві в сім’ї дрібного урядовця. У 1900 році закінчив Полтавську духовну семінарію; 1904 року – відділ словесності Петербурзької духовної Академії. З 1904 по 1917 роки викладав російську мову і словесність у полтавському жіночому епархіальному училищі, а також і російську мову у музичному училищі Полтавського відділення ІРМТ (1904 –1910). У 1905 році був одним із організаторів Полтавського відділення “Всеросійської Спільки учителів”. У 1909 році обраний секретарем “Полтавської комісії народних читань” і членом Полтавської губернської архівної комісії. Брав участь в організації і був тимчасовим головою першої Полтавської української гімназії ім. І.Котляревського; а 1916 року – організатор Перших Полтавських загальноосвітніх курсів для дорослих, читав лекції на багатьох міських і повітових курсах для учителів початкових

сторінках “Трудов Полтавской архивной комиссии” присвячені, насамперед питанням культурного розвитку краю. Серед них зокрема: “Книжный вариант одного из народных рассказов А.П.Стороженко” (труды ПУАК. – Вып. 8.– 1912. – С. 46–48); “Памяти Н.В.Лисенко” (Труды ПУАК. – Вып. 10. – 1913. – С. 239–256); “Демократические симпатии И.П.Котляревского” (Труды ПУАК. – Вып. 10. – 1912. – С. 37–45). “Головні теми релігійно-пісенної творчості українського народу в християнський період” (1910), “Декілька статистичних даних з життя Малоросійської губернії на початку ХІХ століття” (1915) та ін. Водночас багатогранна діяльність В.Щепотьєва на терені української культури не лише Полтавщини, а й всієї України початку ХХ століття заслуговує на особливу увагу. Письменник-емігрант М.Лазорський у своїй книзі “Світлотіні” дає досить вичерпну характеристику неординарній особистості діяча: “Щепотьєва знала вся інтелігентна Полтава, усі нетерпляче чекали нової його лекції. Щепотьєв читав лекції частіше про думку, про пісню, пов’язуючи зміст їх з тими вікопомними подіями, які творили нашу яскраво гранчасту історію. Розбурхував любов до рідного краю, до рідного міста” [5]. Не байдужий до проблем українства і питань української культури, В.Щепотьєв почав здійснювати свої перші публіцистичні виступи на сторінках газетної періодики ще в роки навчання у Петербурзькій духовній Академії. Одна з них на сторінках газети “Полтавський вестник” повідомляла про вечір з нагоди пам’яті Т.Г.Шевченка, що відбувся 27 лютого 1903 року у залі “Нового театру” г-жи Яворської (Санкт-Петербург). Вечір відкрив виступ письменника Д.Л.Мордовцева – “в уславление козаков и козачины.” Потім у виконанні

шкіл. У 1917 році працював лектором в учительському інституті; головою педагогічної ради дівочої гімназії В.Морозовської. З 1918 року – лектор Полтавського історико-філологічного факультету; лектор Народного університету при Полтавській “Просвіті”. У 1921 році обраний ректором Полтавського ІНО. У 1937 році – репресований за безпідставним звинуваченням у причетності до антирадянської організації та контрреволюційної агітації. Серед літературної і наукової спадщини В.Щепотьєва – статті присвячені видатним діячам української культури: “Тарас Григорович Шевченко – національний пророк України” (1918), “Тривога над свіжою могилою Т.Шевченка” (1925), “Нові матеріали до характеристики І.П.Котляревського” (1935), “Анонімні вірші революції 1905 року” (1926). “Етнографія й архівні матеріали” (1927). У 1915 році видав з передмовою збірку “Народні пісні”. Протягом життя займався перекладом з французької сатири Беранже (не опубліковано); у 1936 році створив лірико-комічну оперу “Семінаристи”.

змішаного хору звучали уривки із опер: “Чорноморці” (“Слава нашим козаченькам”) й “Утоплена” М.Лисенка (“Туман хвилями лягає”); хори із опери “Запорожець за Дунаєм” С.Гулака-Артемовського, а також популярні українські народні пісні: “Кучерява Катерина”, ”На березку у ставка” та ін. Наприкінці вечора відбулася постановка третього акту драми М.Кропивницького “Невольник”, роль Ярини виконала Марія Заньковецька. “Вечно юный, могучий талант артистки сделал чудо: в несколько минут он заставил забыть всё и пережить всё драму, происходящую в душе Ярины. У многих на глазах, только, что блестящих весёлым смехом теперь блестяли слёзы...”. Вечір закінчився танцями: “Трянули зажигательные звуки Гопака и все без различия и пола, возраста и общественного положения пустились в пляс”.

Хроніка суспільнополітичних подій, що відбувалися на Полтавщині у період нового піднесення національного відродження, свідчить про активний соціально-політичний рух у регіоні: з середини 1990-х років XIX століття на Полтавщині виникли і активно розповсюджувалися перші марксистські гуртки. У квітні 1900 року у Полтаві створено Південну (Полтавську) групу сприяння “Искре”, яка діяла до II з’їзду РСДРП. На початку 1901 року виникли Полтавський і Кременчуцький комітети РСДРП. У 1902 році по регіону прокотилася хвиля селянських заворушень. 1905 року в Кременчуці виникла одна з перших в Україні Рада робітничих депутатів у цьому ж році відбувся відомий революційний виступ так звана Сорочинська трагедія; 1906 року – повстання Єлецького і Сєвського полків підхопила хвиля робітничих страйків і політичних демонстрацій.

Водночас, у цей час продовжували поглиблюватися і набували національної забарвленості, започатковані в умовах розвитку імперського суспільства попереднього періоду, тенденції професіоналізації багатьох сфер культури, особливе місце серед яких належало освіті. На Полтавщині ці процеси мали ряд іманентних регіональних особливостей і проявлялися, як у збереженні національних культурних традицій, так і у їх започаткуванні. Активний громадський рух Полтавщини цього періоду; випереджаючи

постанови царського уряду про дозвіл друкування українською мовою (1905), та впровадження у межах Російської імперії обов'язкової загальної освіти (1908–1910) супроводжувався новими ідеями щодо напрямку національно-культурного відродження. Рішенням Полтавського губернського земства було оголошено український будівничий конкурс на “проект народної школи в українському стилі” [15]. Із серйозним науковим обґрунтуванням цієї проблеми вперше в Україні виступив відомий український етнограф, графік, засновник українського архітектурного стилю, фольклорист, бандурист, мистецтвознавець і педагог, автор 98 проектів земських шкіл у Лохвицькому повіті Опанас Георгійович Сластіон (1855–1933).

Яскравим виявом національної самосвідомості і шанобливого ставлення до культурного минулого рідного краю став акт відкриття у Полтаві 1905 року першого в Україні україномовного навчального закладу – народної школи ім. І.П.Котляревського. Бажання місцевої влади увіковічити особливо близькі імена видатних земляків зумовлювалося також і необхідністю заснування у регіоні навчального закладу з глибокими традиціями національної освіти і виховання, тому ґрунтовна доповідь з нагоди відкриття у Полтаві школи ім. Котляревського, проголошена на черговому засіданні міської думи одержала одностайну підтримку з боку міського правління та училищної комісії: “В виду особого, видаючогося значення Котляревского для его родины управа считает долгом справедливости ходатайствовать, чтобы посвящённая его имени школа отличалась от обыкновенного типа начальных школ особою программю и особою постановкою преподавания, которые в равной мере отвечали бы как требованиям здоровой педагогики и потребностям местного населения, так и значению того деятеля, чьё имя эта школа носит, этому условию может удовлетворить лишь такая программа учебных занятий, в которой видное место займут элементы местной народной жизни, язык, природа, быт, история.” [9; 66]. Особливо позитивних зрушень зазнали навчальні програми з викладання грамоти, родинознавства, природознавства і російської літератури: “1) Преподавание грамоты должно начинаться с обучения чтению и письму на малорусском языке по малорусским букварям и книгам для чтения; 4)

Обучение родиноведению и естествознанию должно начинаться с изучения близкой ученику местности и природы чернозёмной полосы и в дальнейшем прохождении охватывать характерные особенности Южной Руси, её физической природы, бытовых, экономических и исторических условий прошлой и современной жизни её населения; 5) При ознакомлении учащихся с русской литературой, учителя должны знакомить их и с лучшими образцами литературы малорусской”. [9; 67].

На жаль, прохання полтавської громадськості про дозвіл викладати у школі ім. Котляревського українською мовою було відхилене урядом, що викликало велике обурення, але не припинило бажання прогресивних полтавських діячів продовжувати боротьбу за відродження української школи.¹

Поширюючи і підтримуючи традиції національно-культурного розвитку у галузі освіти на Полтавщині активізувалося видавництво україномовної літератури, зокрема шкільних підручників. У Полтавському приватному видавництві “Книгарня” відомого українського культурно-освітнього і громадського діяча, першого видавця часопису “Рідний Край” (Полтава 1905-1907) Григорія Іпатовича Маркевича (1849-1923)² були надруковані: “Коротка граматика української мови” П.Залозного (1906), “Український початковий букварець” І.С.Пухальського (1906), “Рідна мова”: український буквар О.Базилевич (1907), “Арихметика, або щотний задачник” О.Степовика (1906). У друкарні Ф.Шіндлера (Полтава) протягом лише одного 1907 року побачили світ: “Арихметика, або щотниця для українських шкіл” О.Я.Кониського,

---

¹ Під час революційних подій 1905 року вимоги членів полтавської громади з новою силою лунали на селянських сходах та учительських з’їздах. Зокрема, на черговому губернському учительському з’їзді (5-6 грудня 1905 року) полтавський громадівець, педагог Г.Шестюк виголосив проект постанови у якому зазначалося: 1. Для українського народу школа повинна бути українською. Московську мову необхідно вивчати окремо. 2.Вжити всіх заходів щодо видання україномовних підручників та часописів для дітей. 3.Завести для вчителів хоч би влітку курси з української мови, літератури та історії України” [Полтавщина. – 1905. – 6 грудня. – № 6]. У цей же час полтавська “Громада” стала ініціатором створення у Полтаві видавництва “Український учитель”.

² У приватній друкарні “Книгарня” Г.І.Маркевича (діяла у Полтаві 1905-1918 роках) були надруковані ноти до “Заповіту” Г.Гладкого (1909), афіші ювілейних вечорів і вистав Полтавського музично-драматичного гуртка, художні листівки присвячені гетьманам і українським письменникам, літературні і драматичні твори І.П.Котляревського, Лесі Українки, Панаса Мирного М.Л.Кропивницького, А.Ф. Кащенко.

“Коротка українська грамати́ка для школи” Г.Шерстюка, “Грама́тка: [Буква́р]” С.Черкасенка.

Широке використання української мови у сферах освіти і культури на Полтавщині було, насамперед, об’єктивною необхідністю збереження регіональних національних мовних традицій², а також показником національної свідомості, які з готовністю проявлялися за першими вимогами часу. Ще у першій половині ХІХ у Полтавському інституті шляхетних дівчат викладання майже усіх дисциплін, здійснювалося українською мовою. “Полтавський інститут шляхетних дівчат славився своєю відданістю українській культурі, – читаємо у монографії К.Шамаєвої, – Відомий факт коли Микола І після відвідання Полтавського і Київського інститутів звернув увагу на те, що на відміну від Київського, де інститутки розмовляють російською мовою у Полтавському звучить українська мова. Був вірний дійсності Т.Шевченко, вклавши до уст діючої особи повісті “Музикант” слова про те, що у полтавському закладі вихованок “хохлачками делают” [20;110]. Вагомими аргументом на користь підтримки традицій у розвитку української, зокрема музичної культури в Інституті шляхетних дівчат уже на початку ХХ століття є зміст навчальних програм з музично-теоретичних дисциплін. Зокрема, на уроках сольфеджіо і гармонії відомого українського композитора, музиканта і педагога Л.Лісовського звучали: “За Сибіром сонце сходить”, “Ой, вербо, вербо”, “Ой з-за лісу, із-за темного”, “Козаченько впився”, “Ой, стану-гляну”, “Ой, не шуми лу́же”, “Гей, хвалився та козак Швачка”, “Ой, ти дівчино”, “Вийди, вийди Іванку”, “По світлонці ходжу”, “В Царграді на риночку”, “Туга мені, за тугою” та багато інших [4].

---

²В історичній дискусії між вченими-мовознавцями відносно приналежності коріння української літературної мови, що особливо загострилася у період становлення української державності – (рубіж ХІХ-ХХ століть) Полтавський регіон безапеляційно посідав одне із центральних місць. Одним із перших цю думку наприкінці ХІХ століття обґрунтував відомий український вчений-славіст Є.Тимченко (псевдонім Богун). Висловлюючись на користь народних говірок, які одержали перевагу над церковнослов’янськими елементами в утворенні літературної української мови мовознавець довів, що в її основу покладена полтавсько-чигиринська говірка. У подальших дебатах щодо пріоритетних напрямків розвитку української літературної мови українські науковці представники Східної України: (Б.Грінченко, А.Кримський) та Західної (Галичина) України (І.Верхратський, І.Кокорудз, І.Франко) дійшли згоди визначивши киево-полтавський діалект – основоположним у розвитку української літературної мови.

Високий потенціал широкого використання народної творчості в усіх сферах культури на Полтавщині був настільки високим, що ним досить природно проймалися й іноземців, які приїздили сюди для проживання, чи з метою професійної самореалізації. Відомий чеський композитор і музикант, учитель музики і співу інституту шляхетних дівчат Алоїз Єдлічка, який любив і глибоко шанував український фольклор створив збірку українських народних пісень “Квітоньки України”.

Початок ХХ століття, а саме 1905–1924 роки були найплодовитішим, на думку дослідників, періодом у розвитку дореволюційної української періодики. На цей час припадає і розвій журналістики та друкованого слова у регіоні. У цей час на Полтавщині виходило близько 0,8 % періодичних видань усієї Російської імперії¹. Тільки у самому губернському центрі – Полтаві періодичних видань нараховувалося найбільше – 97. Серед найпопулярніших: “Полтавський вестник” (1902– 1916), “Полтавская народная газета” (1905); “Полтава”(1912); “Полтавские думки” (1906); “Полтавская жизнь” (1907); “Полтавская земская газета” (1906); “Полтавская мысль” (1912); “Полтавская речь” (1911); “Полтавський голос”(1907–1915); “Полтавський день”(1913– 1916); “Полтавський край”(1912); “Полтавський листок об’явлений и справочных сведений” (1912); “Полтавщина”(1905); “Полтавская народная газета” (1905), видавництво якої через “вміщення статей проти урядового і вкрай обурливого характеру” розпорядженням адміністрації було перервано видавництвом газет “Полтавський рабочий” і “Колокол” (1906) [11; 707].

Поміж інших міст губернії за кількістю видання часописів першість тримав Кременчук – 33; по одинадцять друкованих органів мали Лубни та Хорол; вісім – Золотоноша; сім – Ромни; по п’ять – Гадяч, Кобиляки, Лохвиця; чотири видання було у Прилуках; по три – у Костянтинограді та Миргороді; по два у Зінькові, Переяславі та Пирятині [15; 23]

---

¹У Санкт-Петербурзькому виданні “Газетный мир” за 1911 та 1913 роки у відсотковому співвідношенні до загальної кількості видань Російської імперії подаються дані періодичних видання міст Полтавщини: Полтава – 0.5% (1911), 0.415% (1913); Кременчук – 0,11% (1911), 0,138% (1913); Золотоноша та Хорол – 0.05% (1911), 0.092% (1913). У 1911 році по 0.05% відсотків мали Гадяч та Лубни, а у 1913 році по 0.046% – Гадяч, Лохвиця та Ромни.

Незважаючи на те, що загалом у регіоні у різний час виходило близько 30 україномовних газет, мова якою друкувалася переважна більшість періодики була російською. Водночас, на полі національної преси наддніпрянських земель полтавський край виступав істинним сіячем перших зерен, що дали початок українським часописам. Своєчасним відгуком полтавської громадськості на проголошення “свободи преси” стала поява на території Східній України “першої ластівки українського друкованого слова” [16; 372] україномовної газети “Хлібороб” (Лубни – 1905 рік). Видавництво газети здійснювалося на кошти української громади, під редагуванням прогресивного громадського діяча Миколи Шемета. Редакційні звернення першого українського часопису були спрямовані насамперед до селянства і не випадково до них прислухалася уся нація: “Усі поспішають жити. Усі працюють, не спочиваючи, а ми досі спимо. Життя не жде лежачих. Нумо ж до праці мерщій”. Четвертий номер газети вийшов під гаслом: “Селяни всієї України, єднайтеся!”

Серед актуальних завдань тогочасної періодики, поряд із вирішенням соціальних проблем, істотне місце належало висвітленню національно-культурних питань сьогодення. Своєчасною реакцією на потреби часу стало видання у Полтаві 1905 року літературно-публіцистичного альманаху “Рідний край”. Поява цього журналу у Полтаві за часом випереджала навіть вихід центрального україномовного журналу “Громадська думка”, заснованого Євгеном Чикаленком у Києві. Редакторами полтавського часопису були громадський діяч М. Дмитрієв і прогресивна українська письменниця О. Косач (Олена Пчілка). Одним із поборників українського слова на сторінках журналу став один із його засновників, відомий український письменник і громадський діяч Панас Мирний.

Бурхливі соціально-політичні події початку ХХ століття, що мали яскраве національне забарвлення, значно активізували культурно-мистецьке і гастрольне життя губернії. Цьому сприяло і відкриття у Полтаві 1900 року Просвітницького Дому – театру ім. М.В. Гоголя, зала якого вміщувала понад тис глядачів. Прогресивна інтелігенція Полтавщини, того часу надавала великого значення пропаганді української культури і мистецтва, влаштовуючи

національні демонстрації, святкування ювілеїв видатних діячів української культури: Т.Шевченка, Г.Квітки–Основ'яненка І.Котляревського, М.Гоголя, Є.Гребінки. До участі у цих святкуваннях запрошувалися відомі українські музиканти М.Лисенко, драматичні артисти і співаки: Микола Садовський, Марія Заньковецька, О.Мишуга; своє мистецтво демонстрували місцеві аматорські колективи і виконавці. Завжди із захопленням сприймала публіка виступи корифея української драматичної сцени Миколи Садовського. Про один із концертів за його участю, з нагоди святкування роковин пам'яті І.Котляревського (1906) на сторінках літературного журналу “Рідний край” повідомляла Олена Пчілка. “Садовський проспівав душу з “Невольника”, а на домагання публіки “ще!” – прочитав “Послання” Шевченка, та “Мені однаково”. Виконання Садовським “душі” на стільки прекрасне, що хто, хоч раз чув ту думу від його – не забуде повік, стільки характерності і виразу додає Садовський цьому чудовому творові нашої музики. У його виконанні “Мені однаково” мені особливо сподобалося: так прочитати може тільки видатний артиста, мистець свого діла”[14].

Міжнародного резонансу набули події, що відбулися під час відкриття у серпні 1903 року в Полтаві пам'ятника І.Котляревському. В урочистому концерті за участю хору семінаристів, аматорів і представників архієрейського хору Полтави, хорового колективу трути М. Садовського та київської капели прозвучали: кантата “На вічну пам'ять Котляревському” М. Лисенка під керуванням автора та історична пісня часів Богдана Хмельницького “Гей, не дивуйте, добрії люди”. Виступ об'єднаного колективу став тріумфальним апофеозом цього загального свята [2;16]. “Стоячи вшановували посланці всієї України великих творців живого слова – Шевченка, Котляревського і творця полум'яних звуків – Миколу Лисенка [6].

“Полтавські свідомі українці не були осторонь жодної громадської події”, – читаємо у роботах сучасних дослідників історії Полтавщини [19]. У червні 1906 року вони виступили у зв'язку з трагічною подією в Белостоці (єврейський погром) Висловлюючи своє співчуття єврейському народові, полтавці писали: “Вважаємо, що погроми євреїв страшні не тільки тим, що вбивали і розоряли

невинних людей. Але вони страшні й тим, що розбещували самих християн, пробуджуючи в них звірячі інстинкти” [12]. Така активність полтавської громадськості насторожувала полтавську адміністрацію у результаті чого губернське у справах товариств і спілок присутствіє, від 21 червня 1906 року, відмовило у реєстрації статуту Полтавського товариства “Просвіта”, вбачаючи в діяльності даної організації, чергову загрозу громадському спокою [3].

З 1911 року у напрямку пропаганди і розповсюдження українського класичного, народного хорового та музично-драматичного мистецтва у регіоні розпочало діяльність Полтавське музично-хорове товариство “Боян”. В уставі товариства, зокрема, зазначалося: Общество учреждается с целью содействия в городе Полтаве изящных искусств. С этой целью Общество устраивает хоры любителей пения, концерты, спектакли, лекции об искусстве; оказывает содействие талантливым молодым людям к развитию их дарований; содействует развитию и усовершенствованию местных художественно-ремесленных производств, устраивает художественные и кустарные выставки; собирает образцы предметов народного творчества” [17]. Діяльність товариства тривала до 1910 року під керівництвом Г.А. Даньковського (голова), Ф.М. Попадича (диригент мішаного хору) і В.М. Пархомовича (керівник оркестру). Майже одночасно із хоровим товариством “Боян” у Полтаві діяло однойменне товариство нотовидання, яке за час свого існування (1911–1918 роки) випустило значну кількість листівок з нотами і текстами українських народних пісень. Зокрема: “Ой, у полі на роздоллі”, “На городі вишня”, “Ой, копала дівчинонька”, “Летять галочки” (записи І.М. Жуковського); “заповіт” Т.Г.Шевченка, для чоловічого хору; марш М.В. Лисенка до драми Л.М.Старицької-Черняхівської “Гетьман Дорошенко” та ін.

Інтенсивний історичний і соціокультурний розвиток Полтавщини в умовах становлення української державності (кін. ХІХ – поч. ХХ ст.); сукупність суспільнополітичних обставин цього періоду і прогресивна роль висококультурної, освіченої інтелігенції краю поставили Полтавський регіон, на позиції одного із найактивніших осередків українського культурного

прогресу початку ХХ століття, закріпивши за ним статус потенційного джерела українського національного відродження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большая Энциклопедия / Ред. С.Н.Южакова. – СПб. – Киноиздательское товарищество “Просвещение”, 7 тома, 20. том. 15. – С. 395.
2. *Грицюк Н. І.* Федір Миколайович Попадич. – К.: Муз. Україна, 1987. – 104 с.
3. ДАПО, ф. 138, оп.1, спр. 33, арк. 9.
4. Інститут рукописів НБУ. – Ф. І. од. зб. 39846.
5. *Лазорський М.* Професор Щепотьєв // Лазорський М. Світлотіні: Збірник історичних нарисів, оповідань, статей, спогадів. 1949 –1969. – Мельбурн, 1973. – С.384.
6. *Лисенко О. М.В.* Лисенко. – К. , 1966. С. 220.
7. Ми –українці. Енциклопедія українознавства., У 2 кн.: – Дніпропетровськ: ВАТ “Дніпрокнига”, 1999. Кн..2. –144 с.: іл.
8. *Нарадько А.В.* Національні традиції благодійності у працях Івана Павловського // Історична пам’ять. Науковий збірник. – Полтава, 1998. –110.
9. Народная школа имени Котляревского // Киевская старина, том. 89. Апрель, 1905. – С. 65.
10. Наш рідний край. Сторінки про розвиток культури на Полтавщині. – вип. 4. – Полтава. –1990. – 60 с.
11. Полтавщина: Енциклопедичний довідник / За ред. А.В.Кудрицького. – К.: Українська енциклопедія, 1992. – 1024 с.
12. Резолюція українських демократів по поводу белостоцкого погрома // Украинский вестник. – 1906. – №6. – С. 391
13. Рідний край, 1906 р. – № 37
14. *Семергей О.Л.* Діяльність Полтавської вченої архівної комісії (1903-1919). – Дис. ... кандидата історичних наук – К., 1995
15. Український будівничий конкурс "Рідний край", – 1910 – № 1. – С. 27.

16. Семчишин М. Тисяча років української культури. Історичний огляд. К.: АТ “Друга рука”. – М.Г. “Фенікс”. – 1993. – 550.

17. Устав Полтавського общества «Баян». Полтава. Типография приемников Дохмана. – АИ 1217 [1911]. – 8 с.

18. Ханко В.М. Земські школи за проектами Опанаса Сластьона // Українське мистецтво та архітектура кін. ХІХ – поч. ХХ сто. – К.: Наукова думка, 2000, – с. 198–209.

19. Фарина С. Про участь полтавської інтелігенції в Українському національно-культурному русі наприкінці ХІХ – поч. ХХ ст. // Архівний збірник на посвяту 90-річчю Полтавської Вченої архівної комісії. – Полтава. – 1993. – 253 с.

20. Шамаева К. Музыкальное образование на Украине в первой половине ХІХ века. – К., 1992. – 187 с.